

HORST A TETEMREHÍVÁSRÓL

1604. december 26-án, az alsó-ausztriai Blindmarck városkában, este kilenc óra tájban, a közeli ház emeleti ablakából ismeretlen tettes pisztollyal lelőtt egy huszonöt éves nemes ifjút. A golyó az ifjú bal mellén hatolt be, majd hátul, jobb oldalt, rekeszizma magasságában távozott. A szerencsétlen fiatalember azonnal szörnyethalt, holttestéből pedig még hosszú percekig bőven buzgott a vér.

Másnap, azaz december 27-én hajnalban az elhunytat annak rendje s módja szerint megmosdatták és felöltöztették, majd két nap múlva ravatalra helyezték, ahol senki nem mozdította – erről a város által kirendelt fegyveres őrség kezeskedett. A hulla sebéből mégis hamarosan újra csordogálni kezdett a vér, és e jelenség naponta megismétlődött, egészen január 8-ig, amikor is hirtelen elállt a vérzés. Február 13-án délelőn azonban újra megindult a vérömlés, mégpedig oly bőségesen, mintha a gyilkosság csak pár perccel korábban következett volna be. Ráadásul az ifjú külleme továbbra sem vallott halottéra: arcszíne egészen a temetésig eleven maradt, erei vértől duzzadtak, teste a rothadásnak sem mutatta semmi jelét, sem foltok nem mutatkoztak rajta, sem hullaszag nem lengte körül. A szokott hullamerevség sem állt be, az ifjú ujjait, ízületeit akadálytalanul lehetett hajlíztatni: mindezt számos hozzáértő és tudós orvos szakvéleménye is bizonyította.

Ez a különös eset indította arra az ifjú és nagy tudású Gregor Horst doktort, hogy megírja a holttestek épségéről és vérzéséről szóló tanulmányát, amelyből alábbi, a tetemrehívás ősi szokásával kapcsolatos – eredetileg latinul írott – szövegrészletünket vettük. A tetemrehívás babonája szerint az áldozat holtteste gyilkosa jelenlétében vérezni kezd. A magyar olvasó nyilván jól ismeri Arany János Bárczi Benőről szóló balladáját – sokan éppen e mű hatására meg is vannak győződve arról, hogy a tetemrehívás szokása csak Magyarországon ismert, és hogy a középiskolai irodalomtanárokon kívül mást nem érdekelt sosem.¹ E tévhitet szerettük volna eloszlatni az alábbi részlet közlésével.

Mindenekelőtt azonban néhány szót a szerzőről is szólnunk kell: Gregor Horst vagy latinus nevén Gregorius Horstius (1578–1636) Torgauban született; Wittenbergben, Helmstädtban, majd Bázelen tanulta a medicinát, utóbbi helyt 1606-ban orvosdoktori címet is szerzett. Még ugyanettől az évtől Wittenbergben kezdte meg oktatói tevékenységét, ám már fél év múlva praxisba kezdett, majd 1608-tól Giessenbe költözött, ahol több mint tíz éven át az egyetem tanáraként és a hesseni örgróf házi orvosaként működött. 1622-től Ulm városa nevezte ki városi fizikusává, azaz főorvosává – ebben a városban is hunyt el tizennégy évvel később. Horst igen termékeny szerzőnek bizonyult, több száz

¹ Tetemrehívás esete egyébként Cervantes *Don Quijoté*jában is előfordul, az első könyv 14. fejezetében. (CERVANTES, *Don Quijote*, Bp., Helikon, 1970, 107.) Trócsányi Zoltán pedig egy igen véres kimenetelű, 1624-es Szepes megyei esetet ismertet (TRÓCSÁNYI Zoltán, *Magyar régiségek és furcsaságok*, Bp., Dante, é. n., V, 73–75). Magyary-Kossa Gyula szerint a tetemrehívás szokása „ósmagyar istenítéleti próba” volt, más néven „halálújítás”, amelyet az erdélyi országgyűlés, mint a kereszténységhez nem illőt, 1594-ben, 1649-ben és 1653-ban is ismételtlen betiltott. Ha azonban ennyiszor kellett betiltani, nyilván igen elterjedt lehetett, amit az is bizonyít, hogy Udvarhelyszéken még 1740-ben is alkalmazták. MAGYARY-KOSSA Gyula, *Magyar orvosi emlékek*, Bp., Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, 1931, III, 9.

Szakállas nők (rézmetszet. Caspar Schott: *Physica curiosa*, Frankfurt, 1697, 396.)

latin nyelvű orvosi tanulmánya közül talán a lélek és test kapcsolatáról, és az ember élet-tanáról szóló aratta a legnagyobb sikert, az orvostörténészek azonban kétségkívül a himlőről, kanyaróról és egyéb gyermekbetegségekről német nyelven, Giessenben 1624-ben kiadott – a gyermekgyógyászatban úttörőnek bizonyuló – munkáját tartják a legtöbbre.

Az itt olvasható részletben Horst a tetemrehívással kapcsolatos fontosabb korábbi orvosi szövegeket és nézeteket ismerteti, tömören és – reméljük – sokak számára érdekesen.

Második probléma: Vajon a meggyilkolt holttestének vérzése utalhat-e a gyilkos jelenlétére?²

Számosan akadnak, akik a köznéppel együtt igennel felelnek e kérdésre, sőt többen is megfigyelték már, hogy azokat, akiket gyilkossággal gyanúsítanak, igen gyakran

² Gregorius HORSTIUS, *Scepsis physica medica de casu quodam admirando et singulari*, Witebergae, Meisner, 1606, 36–47.

a holttesthez szokták vezetni, és arra kényszerítik, hogy ujjukkal a sebbe nyúljanak, avégett, hogy ekképpen – a vérzést mintegy jelnek tartva – a valódi gyilkos kilétére következtethessenek. Ahogyan azonban azok is súlyosan tévednek, akik az emlőben található tejből rögtön a szűz lány vagy a szolgáló lezajlott szülésére vagy legalább férfival való kapcsolatára következtetnek, noha nemcsak logikailag, hanem tapasztalatilag is kielégítően bizonyítható, hogy nemcsak szüzek, hanem férfiak esetében is termelődhet az emlőben tej – mely látszatra teljesen valódinak tűnik, amint annak alapos bizonyítását A. Laurentius *Anatómiájának*³ 9. könyvében a 2. esetleírásnál olvashattuk –, éppúgy gyakorta tévednek azok is, akik a holttest vérzéséből vonnak le következtetéseket.

Igaz, nem tagadható, hogy olykor – talán szerencse folytán – a gyilkos jelenlétében valóban vérfolyás indul a hullából, ám azt sem tagadhatja senki, hogy némely holttest gyakran a gyilkos távollétében is vérezni kezdhet. Leggyakrabban azonban a gyilkos jelenlétében is teljesen hiába várnak a bírák az efféle jelre, olykor pedig éppenséggel nem az igazi, hanem az ártatlan vádlott jelenlétében következik be a vérzés.

Mivel azonban igen sok nagy tudású ember értekezett már erről a vérzésről, úgy határozunk, hogy először is a többiek véleményét próbáljuk bemutatni, hogy majd utóbb megláthassuk, mit gondoljunk a magunk esetéről.

Különféle vélemények a meggyilkoltak hullájának vérzéséről

A hullák vérzéséről mindenki mást és mást mondott, ahogyan az a következőkből kiderül.

Caelius Rhodiginus (*Lectiones Antiquae*, 2. fejezet)⁴ a következőket mondja: „A vérrel kapcsolatos csodáról is szólnunk kell. Hogyan lehetséges mármost, hogy ha a seb okozója nagyjából hét órán belül megjelenik a hulla közelében, a seb vérezni kezd? Nemde akit megsebeznek, és ebbe belehal, támadójára igencsak haragszik, elméje hevesen vágyik a bosszúra, minek következtében epéje hirtelen felhevül, ettől pedig hamarosan lángra lobban a vére is, és hirtelen, teljes erővel a sebbe áramlik, részint, hogy kiáramolhasson a testből, részint pedig, hogy a bosszúvágyat betöltse. Ugyanekkor a szellemerők⁵ is összesereglenek, amelyek lebegve lengik körül a gyilkost, egy darabig megtartva és fenntartva hevüket. Ha ekkor a gyilkos a sebre néz, a vér a sebbe áramlik, részben, mert a hő még nem enyészett el a testben, részben pedig, mert azok belső indulatok sem csillapodtak, amelyek ekkor vagy már korábban a gyilkossal szemben ébredtek. Továbbá, mivel a szellemerőnek szüksége van a vérre, a szellemerők is magukhoz vonzzák a hozzájuk tartozó vért. Akad azonban olyan teológus is, aki szerint Isten hozza létre a jelenséget, hogy a bűn még borzalmasabbnak és iszonyatosabbnak mutatkozzék.”

Langius (*Epistolae medicinales*, 1. könyv, 40. fejezet)⁶ a következőket írja: „Ám minek hivatkozol arra az esetre, amikor a meggyilkoltak hullája az orgyilkos jelenlétében vé-

³ Andreas LAURENTIUS (1583–1609), *Historia anatomica humani corporis*, Erfordiae, 1595.

⁴ Caelius RHODIGINUS (Ludovicus Richerius, 1450–1520), *Lectionum antiquarum libri triginta*, Francofurti ad Moenum, 1599.

⁵ Spiritus – a szó igen gazdag jelentésű, itt valószínűleg a spiritus vitalisról, az életadó szellemerőről van szó, amelyek a korabeli orvostudomány szerint a vérben búvik meg.

⁶ Ioannes Langius (1485–1565), *Medicinalium epistolarum miscellanea*, Basileae, 1554.

rezni kezd, ha a halál a természetes hő kialakulásával egyenlő? Hiszen ha egyszer ez a hő kialszik, a vér is megalvad, és áramlása is megáll. Vajon bizonyos filozófusokkal együtt mi is azt állítsuk, hogy az érzékelő lélek maradék vágyai és bosszúvágyai a halál után is fennmaradnak a vérben – egészen addig, amíg a test meg nem rothad? Mert Lucretius, az epikureista költő és filozófus valóban e kettőt állította költeményében, amikor a negyedik könyvében a következőképpen énekelt:

Duzzad az ingerlett hely a magtól, s gerjedelem kél,
hogy, hova hajtja a zsarnoki vágy, oda vesse ki magvát,
és oda vonzza a szív, honnan szerelem sebe érte.
Mert hisz többnyire sebbe esünk, s merről a sebünk jön,
rendesen arrafelé szökken ki belőle a vér is,
és ha közel van az ellenfél, vérünk el is éri...⁷

Mintha csak azt mondaná: *amint a buja kéjvágy is legszívesebben rálövellne szeretőnkre, kinek szerelme meggyötörte és megsebezte lelkünket, megsebzett húsunk is ugyanúgy vágyik arra, hogy ellenségünket vörös vérrel fröccsentse teli.*⁸

Lemnius Levinus (*De occulta naturae miracula*, 2. könyv, 7. fejezet)⁸ ugyanezt a kérdést fejtegeti, mondván: *„Ha valaki azt állítja, hogy a rokonok vagy a vérrokonok, bizonyos szimpátia következtében, vagyis természetük együttérzése folytán egyszerre kezhetnek vérezni, illetve, hogy egy bűnözővel és egy bűntény tettesével is bizonyos antipátia, ellenérzés és ellenséges érzület folytán ugyanez történhet – avval én bizony ebben a kérdésben nem vitáznék. Azt azonban még könnyebben elfogadom, hogy még a bekötözött, elfödött és kötszerrel elszorított sebből is megeredhet a vér, ha az, aki a tettet elkövette, szembeáll vele. A rejtőzködő természetnek ugyanis oly nagy az ereje és a képzeletre gyakorolt hatása, hogy ha csak fikarcnyi élet is van valakiben, vagy ha a holttest felhevül, bizony buzogni kezdet a vér, és az epe felhevülése következtében forrongani kezdet.”*

Mizaldus (*Memorabilia*, 1. centuria, 4. aforizma)⁹ így ír: *„Mindennapos tapasztalat bizonyítja, hogy az olyan vízbe fúltak holtteste, akiket megöltek vagy elemészttettek, ha közszemlére teszik őket, barátaik jelenlétében, vagy azéban, aki vesztüket okozta, sebből, orrából vagy egyéb testrészeiből vért kezd árasztani.”*

Franciscus Valleriola (*Observationes*, 2. könyv, az én kiadásomban a 202. oldalon)¹⁰ előbb Lucretius említett versét idézi, majd hozzáteszi: *„Ebben a versben Lucretius szintén azt állítja, hogy a szem sugaraival érintett és sebzett ember vére ugyanúgy ráömlik a sebzőre, mint a karddal ledőfött emberé a gyilkosára. Ezt a tapasztalat is gyakorta bizonyítja, sőt, tiszta lelkiismerettel tanúsíthatom, hogy a dolgot a saját szememmel is láttam. Amikor ugyanis Jacobus ab Aqueria, arles-i patrícium halálra sebezte valaki, és a gyilkosát elfogta a magisztrátus, majd a holttest elé hurcoltatta, hogy a tettet szembe-sítse áldozatával, és bűnét megvallassa véle, mindenki szeme láttára nagy habzással és pezsgéssel a hulla sebéből és orrából buzogni kezdett a vér. E csodát avval lehet magya-*

⁷ LUCRETIUS, A *Természetről*, ford. TÓTH Béla, Bp., Kossuth, 1977, IV, 1022–2027.

⁸ Levinus LEMNIUS (Lievens Lemmens, 1505–1568), *De miraculis occultis naturae*, Antwerpiae, 1564.

⁹ Antonius MIZALDUS (Antoine Mizaud, 1520–1578), *Memorabilia sive arcanorum centuria*, IX, Coloniae, 1572.

¹⁰ Franciscus VALLERIOLA (1504–1580), *Observationum medicinalium libri sex*, Lugduni, 1573.

rázni, hogy mivel még nem minden friss hő távozott a meggyilkolt testéből, és nem minden mozgás, illetve számunkra rejtett erő enyészett még el belőle, ez a néma erő bosszúért kiáltott, hatására pedig az epe bosszúra szomjasan felhevült, lánggra gyújtotta a vért, amely a seb nyílásán át törve utat magának azonnal a seb felé áramlott. Ugyanide gyülekeznek azok a szellemerők is, amelyek – minthogy elszabadulnak – a gyilkos felé igyekeznek, vagy ha a közelükben tartózkodik, reá próbálnak szállni. A természetes hő ugyanis egy darabig életben tartja őket, pontosan hat vagy hét órán át. Ha ez időn belül a gyilkos áldozata közelébe kerül, és ha figyelmesen nézi a halottat, a seb vért lövell a gyilkos felé. Hiszen, ahogy mondtuk, a frissen meggyilkolt ember holttestéből néhány óráig még nem minden benső erő és hő huny ki. Ez a rejtett és belső erő okozza azután, hogy a vér saját szellemerői felé törekszik, illetve, hogy a szellemerők is magukhoz vonzzák saját vériüket, ezért kezd utóbb csorogni és ömleni a vér. Ám több mint helytálló azt gondolnunk, hogy Isten titkos ítéletéből következik be az ilyesmi, ki a gonosztevőt efféle jellel, különös és sajátos jeggyel kívánja megbélyegezni és leleplezni. A meggyilkoltak vére ugyanis bosszúért kiált az Úrhoz, ahogy a Teremtés könyvének 4. fejezetében olvasható.”¹¹ Majdnem ugyanezt ismétli el e szerző ugyane mű második könyvének 9. megfigyelésében, az én kiadásomban a 230. oldalon is.

Cornelius Gemma (*Cosmocritica*, 1. könyv, 6. fejezet)¹² így ír: „Látjuk, hogy a holttestben a harmadik napig, szinte a vérbe rögzülve rejlik a gyilkos képe, hiszen mihelyt a tettes megjelenik, a maradék lélek a beléje tapadt ideák következtében indulatra gyúl a megjelent gyilkossal szemben, és a sebből egészen addig buzog a vér, amíg a gyilkost el nem távolítják a ravataltól. Ezt a hatóságok mindig alaposan megfigyelik, hogy a tettesre rábizonyíthassák a bűntényt.”

Joannes Bodinus (*Daemonomania*, 2. könyv, 3. fejezet, az én kiadásomban a 265. oldalon)¹³ a következőképpen elmélkedik e vitáról: „Az antikvitás is feljegyezte, és Platón is megírta a Törvények első könyvében, hogy a megöltek lelke kíséri a gyilkosokat. Marsilius Ficinus a lelkek halhatatlanságáról írott műve 16. könyvében, valamint Lucretius és Vergilius (*Aeneis* 4. könyv) is igazolja ezt, és a bírák is számtalan ítélettel bizonyították már, hogy ha a gyilkos a holttest felett átlép (még ha nem is érinti azt), azonnal megindul a sebből a vérzés. E dologban számtalan polgári és egyházi jogtudós is egyetért, és állítja, hogy ez a bizonyíték igazolja az erőszakos cselekmény alapos gyanúját a bűnössel szemben, akit ennek alapján vattásra lehet fogni – hiszen ezen módon is gyakran lepleződtek le már tettesek.”

A narni Galeotus Martius (*Liber de promiscua doctrina*, 22. fejezet)¹⁴ pedig a következőképpen ír: „Hátravan még, hogy magyarázatát és okát adjuk annak, miként lehetséges, hogy ha megölnék valakit, bár vére kihűl, és nem folyik többé, a gyilkos jelenlétében hullája mégis újból vérezni kezd. Ez egyébként gyakran megesik, mi is többször szemtanúi voltunk már e jelenségnek. A görögök Patrokloszról állították ugyanezt: amikor gyilkosa, Hektór megjelent közelében, holtteste vérezni kezdett. Ám az ilyesmi többnyire tíz vagy tizenkét órán belül történhet csak meg, később legföljebb igen-igen ritkán követ-

¹¹ 1Móz 4.10.

¹² Cornelius GEMMA (1534–1579), *Cosmocritica*, Basileae, 1582.

¹³ Joannes BODINUS (1530–1596), *De magorum daemonomania*, Basileae, 1581.

¹⁴ GALEOTUS MARTIUS (Galeotto Marzio, 1427–1490), *Liber de promiscua doctrina*, Bononiae, 1516.

kezik be. Többen a gyilkos, némelyek pedig a meggyilkolt szellemerőivel magyarázzák ezt a jelenséget, ami azonban ilyenformán nem valószínű. A már kihűlt vér mozgásba hozatalához ugyanis egyetlen fajta szellemerő nem elegendő, hanem mindkét résztvevőre szükség van. Amikor ugyanis a gyilkos nagy dühében áldozatára támad, összes szellemerői a gyilkosság elősegítése végett az áldozat köré sereglenek, már ahogyan ez szokásuk. A meggyilkolandó személy szellemerői viszont a gyilkos felé áramlanak, elhagyván eredeti testüket, hogy a gyilkosra telepedhessenek, és rajta tovább élhessenek. Ezután az áldozat meghal, vére kihűl és megalvad. Amikor azonban újra megjelenik a gyilkos, mindkettejük szellemerői – más és más okokból – nyomban mozgásba lendülnek. Némelyik szellemerő ugyanis azért végez mozgást, hogy visszaigyekezzék eredeti testébe, így a meggyilkolt személy szellemerői visszatérnek eredeti testükbe, és újból elfoglalják helyüket, de a gyilkoséi is sietnek, hogy eredeti testükbe jussanak, mindeközben pedig azt a dolgot, amelyben laknak – vagyis a vért – mozgásba hozzák. Ily módon a már kihűlt és áramlásra képtelen vér a gyilkos és a meggyilkolt szellemerőinek együttes hatására erőre kap, és újra áramlani kezd. Annyira vágyik ugyanis minden szellemerő a saját testébe, hogy a rejtőző, ám közelben lévő embert az említett időtartamon belül (hiszen csak ennyi ideig maradhat életben) azonnal felismeri és újra meg kívánja szállni. E jelenségre azonban nem minden meggyilkolt esetében kerül sor, csupán az esetek többségében. Megegyezik ugyanis, hogy egyesek szervezete olyan gyöngye, hogy szellemerőik egyetlen pillanat alatt odavesznek. Ráadásul azoknak a hulláknak, amelyekkel ilyesmi történik, még melegeknek kell lenniök, hiszen csak a hő képes konzerválni a szellemerőket.”

Ezek voltak tehát a legfontosabb szerzők, akik, tudtunkkal, a hullák vérzéséről írtak. Véleményüket csupán azért szerettük volna ismertetni, hogy ki-kéi ítélhessen róluk. Most pedig azt fejtjük ki, amit mi tartunk valószínűnek [...].¹⁵

¹⁵ Horstius egyébként a továbbiakban hosszadalmas cáfolatok után a jelenséget véletlennek tartja, és az itt felsorolt magyarázatokkal sem ért egyet. Egyszóval a tetemrehívást, mint jogi eszközt, elutasítja.